

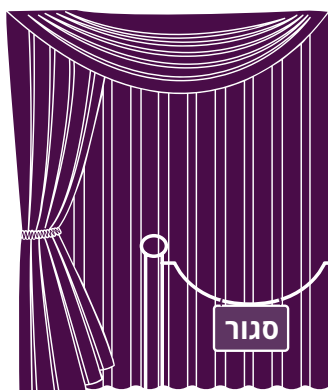
משבר נגיף הקורונה

מאי 2020

תמונת מצב: אומנות ותרבות בישראל

מוגש לפורום פילנתרופיה - תרבות ואומנות, מאי 2020
מאת גליה פיט

רקע

התפרצות נגיף הקורונה גרמה למשבר חברתי-כלכלי חמור בשל הנחיות הריחוק החברתי והסגר שאומצו כאסטרטגיות להתמודדות עם הפנדמיה, בישראל ובעולם כולו. כלל הסקטורים נפגעו ובהם תעשיות וענפים שלמים, מוסדות, ארגונים, משפחות ואנשים. **מוסדות התרבות והאומנות נאצלו לסגור דלתותיהם והפעילות השוטפת הופסקה כליל.** דבר זה גרר פגיעה מיידית בהכנסה השוטפת המבוססת על מכירת כרטיסים ומנויים ופגיעה פוטנציאלית בהכנסות מתקציבים ציבוריים ותמיכות המבוססות על נפח פעילות בפועל. יתרה מזו, הפסקת הפעילות השוטפת גם **גדעה את פיתוח היצירה ואת ההכנות להצגתה בעתיד הקרוב;** יחד עם המגבלות הצפויות, ביחס לפתיחת המוסדות לציבור בעתיד הנראה לעין, מעמיקה אם כן, הפגיעה באפשרות להתאוששות מכובדת (ומהירה) מן המשבר.

כל אלה פגעו גם **פגיעה אנושה באפשרויות והזדמנויות התעסוקה והפרנסה של האומנים והאומניות,** היוצרים והיוצרות והעובדים והעובדות התומכים ביצירה ובהצגתה, בין אם אלה פועלים באופן עצמאי ובין אם הם קשורים במוסדות התרבות והאומנות.

כחלק מן הניסיון להתמודד עם המשבר, פעלו חלק ממוסדות התרבות והאומנות להפיץ ולהציג את היצירה בפורמט דיגיטלי, לציבור רחב; במרבית המקרים ללא תשלום ומתוך כוונה לתמוך במורל בעת תקופת הסגר ולשמר קשר עם צרכני וצרכניות התרבות. במקביל לכך פעלו היוצרים והיוצרות, ומוסדות התרבות והאומנות וארגוני התשתית שלהם (כגון [פורום מוסדות התרבות והאומנות בישראל](#)) להזכיר את חשיבותן של תרבות ואומנות לרוח, לחוסן ולחיים החברתיים וכן להביע [מחאה](#) על הפגיעה באפשרויות היצירה ובאפשרויות הצגתה ועל הפגיעה הכלכלית הקשה שספגו. בנוסף, פעלו הארגונים אל מול גורמים ממשלתיים ודרשו תמיכה כספית להקטנת הנזק שנגרם ועוד עתיד להסתבר.

פילנתרופיות ישראליות וקרנות פילנתרופיות התומכות בעת שגרה בתרבות ואומנות בישראל (פורום פילנתרופיה - תרבות ואומנות בישראל) התגייסו על מנת לתמוך במאמצי החירום של פורום מוסדות התרבות והאומנות בישראל.

בנוסף, בצל המשבר הכבד, ביקשו חברות הפורום לערוך סקירה ראשונית, על מנת **לבחון ולאתר סוגיות שהפילנתרופיה בישראל יכולה - באופן קולקטיבי, באמצעות קמפיין או בכל דרך אחרת - להירתם להן ולסייע בהתמודדות עמן,** או לסייע בבניה מחדש ויצרת חוסן של המוסדות או של סוגה אומנותית או תרבותית כלשהי.¹

1. חשוב להדגיש אם כן שהמסמך להלן לא עוסק באופן ישיר בנוקיה משבר נגיף הקורונה ובדרכים להתמודד עם נזקים אלו ובנוסף אינו כולל נתונים אודות תחום התרבות והאומנות בישראל. בשולי הדברים יצוין כי במהלך החודשים הקרובים עתיד לצאת לאור דו"ח גייסטאר לשנת 2018, אשר יכלול בין היתר תמונת מצב מידעית מפורטת אודות ארגוני תרבות ואומנות בישראל. יש מקום לשקול מחקר ממוקד נוסף.

בהמלצת חברות פורום פילנתרופיה – תרבות ואומנות בישראל, ערכתי שיחות עם אנשי ונשות מפתח² במוסדות אומנות ותרבות שונים על מנת לבחון, יחד עמם, האם ניתן לזהות סוגיות או בעיות רחב הנוגעות לסוגה תרבותית או לקבוצת מוסדות (ולא למוסד אינדיבידואלי זה או אחר) אשר ניתן לתת להן מענה באמצעות תמיכה פילנתרופית אסטרטגית.

סיכום עיקרי הדברים המובא להלן, מבוסס על עושר הדברים שנאמרו תוך כדי השיחות השונות אך הוא משקף את תובנותיי ולוא דווקא דברים מפורשים.³

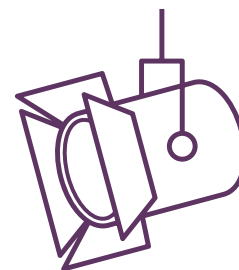
עיקרי הדברים

שיחותיי עם המרואיינים/ות העלו שלש סוגיות או בעיות מרכזיות שעשויות לשמש יעד לפיתוח וטיפול מודלים של תמיכה פילנתרופית אסטרטגית, קולקטיבית, בקמפיין או אחרת.

1. תמיכה באומנים/ות ויוצרים/ות – יצירה אומנותית ותרבותית כמקור פרנסה

משבר נגיף הקורונה פגע פגיעה אנושה במקור הפרנסה של יוצרים ויוצרות, אומנים ואומניות. פגיעה זו הועלתה על ידי מרבית המרואיינים, כבעיה מרכזית, שיש לתת לה מענה מיידי בחירום.

אולם, הובהר היטב כי הפגיעה בשעת החירום היא תולדה, בין היתר, של מבנה תגמולים רעוע ושברירי מלכתחילה. אף שיש הבדלים בין מודל הפרנסה של יוצרים ויוצרות בסוגות האומנותיות והתרבותיות השונות, ניתן להכליל ולומר ביחס למגוון הסוגות, כי הם לא נהנים בדרך כלל ממשכורת קבועה, אלא מהכנסה זמנית המבוססת על השתתפות פעילה בהפקה כלשהי, או ממכירת יצירות הקשורה בדרך כלל בהצגתן בתערוכה מזדמנת. ממילא, מרבית האומנים/ות והיוצרים/ות נדרשים להשלמת הכנסה באפיקים ומקורות שונים.

מודל הפרנסה האמור הוא אינהרנטי בנסיבות שבהן תרבות ואומנות הפכו למוצרי צריכה במסגרת הגישה הכלכלית הקפיטליסטית הנוהגת.

ככל שיש עניין ביצירת בסיס לתמיכה כלכלית יציבה יותר ליוצרים/ות ולאומנים/ות ניתן לשקול העמקת הלמידה ופיתוח אסטרטגיות פעולה במספר מישורים:

- ◀ ניתן ויש לוודא כי בתמחור פרויקט או מיזם תרבותי/אומנותי באמצעות מוסד תרבות/אומנות, נכלל סעיף תקציבי המיועד במפורש לפרנסת היוצרת, האומן/ית המבצעים.⁴
- ◀ ניתן לפעול לטיפול ועידוד מגוון תוכניות "חדר משלה", רידנסי מומן כמרחב מאפשר יצירה.
- ◀ למידת מודלים למימון ישיר ליוצרים/ות ואומנים/ות באמצעות תקציבים ציבוריים (ממשלתיים ישירים, מוניציפליים, תקציבי פיס), לרבות היבטים של פנסיה ופרנסה לעת זקנה, וקידום מדיניות המאמצת מודלים אלו.
- ◀ הקמת קרן/קרנות פרטיות ייעודיות לתמיכה ישירה באומנים/ות ויוצרים/ות ובכלל זה, עידוד השתתפותם של אומנים/ות ישראלים/ות בהפקות המקומיות והביני"ל, בתערוכות וכיו"ב ועידוד הביקוש לאומנות ותרבות ישראלית (הביקוש לאומנות ותרבות כמוצר צריכה הפך לקוסמופוליטי ודיגיטלי, מרוחק מן היצירה הישראלית המקורית).

2. תמיכה במוסדות – עקרונות לטיפול נגישות לתרבות

בצל משבר נגיף הקורונה, עוד יותר מבעבר, ידרשו מוסדות התרבות והאומנות לחדש על מנת למשוך מחדש קהל. בתוך כך יש לשים לב להתפתחויות צפויות (פחות או יותר) בתצורות צריכת התרבות והאומנות בעקבות המשבר (למשל ביחס להעדפות של מבוגרים, לקיום הופעות ומפגשים בקבוצות קטנות, למעבר להפקות אוןליין בהקשרים רלבנטיים שבהם ההתקהלות אינה חלק מהחוויה התרבותית בהכרח).

פילנתרופיה תוכל לסייע באמצעות תמיכה בתכנים, מיזמים או פרויקטים תרבותיים, אומנותיים, יצירתיים:

- ◀ **תכנים בהובלת המוסד** – ככלל, המצב האופטימלי הוא שותפות בין מוסד תרבות/אומנות לפילנתרופיה אשר מבוססת על מיזם/פרויקט שמוסד מציג, בהתאם לתוכנית העבודה ושיקול הדעת המקצועי. במסגרת זו, מתנהל בין המוסד לבין הפילנתרופיה הליך של הידברות והקשבה הדדית ביישום הפרויקט או המיזם.

2. רשימת המרואיינים והמרואיינות מצורפת בנספח. מובן כי אין זו רשימה כוללת או ממצה של אנשי מפתח בעלי היכרות, ידע וניסיון בתחום. ייתכן אם כן שסוגיות או בעיות מסוימות "הוחמצו" בשל כך.

3. משמעות הדבר היא שאני נושאת באחריות לדברים ולכל אי הבנה או טעות בהם אם וככל שתתברר.

4. בהקשר זה חשוב להתעכב על מבנה הוצאות המיזם ועל מבנה מימון הוצאות של "החוליות בשרשרת" בין יוצר-סוכן-מוסד.

- ◀ **תמיכה במגוון מוסדות** – יש מקום להפנות תשומת לב לתמיכה במוסדות פרינג' צעירים, תוך הדגשת תמיכה ממושכת (3-4 שנים) על מנת לאפשר התבססות והתייצבות, תוך שימת לב לרכישה ושימור של ידע ארגוני ותוך שימת לב לטיפוח מצוינות תרבותית ואומנותית גם בקרב אומנים ויוצרים הפועלים "במשרה חלקית" במסגרת מוסדות אלו.
- **מוסדות תרבות כמקום של קהילה** – היבטים שונים של התפקידים הקהילתיים של מוסדות התרבות הוזכרו על ידי מרואיינים/ות שונים. נקודת המוצא בחלק מן המקרים הייתה שמוסדות התרבות אינם עוד בגדר "מגדל השן המנוכר" אלא מקום למפגש, להתרחשות, לאינטראקציה חברתית-קהילתית.
- על רקע זה מוצע לשים דגש על פתיחה וחשיפה של מיזמים ופרויקטים לציבורים מגוונים, **לא ברמת הפרויקט הבודד אלא כאסטרטגיית ליבה של המוסדות.**
- כמו כן, חשוב לא פחות, לפעול על מנת **לאפשר למגוון של יוצרים/ות הזדמנות להחשף לציבור ולהציג מצוינות** אומנותית ותרבותית באמצעות מגוון המוסדות, **גם זאת בליבת השיקולים בכל פרויקט ומיזם אומנותי.**
- עקרונות פעולה תומכים בגישה זו: דיגיטציה, שימוש במגוון שפות, מינוי "אחראי ממשק קהילה", יצירת שותפויות בין מוסדות "מפתיעות", מינון מאוזן בין מיזם/פרויקט "מרהיב" לבין מיזמים/פרויקטים של "מצוינות פשוטה".

תשומת לב מיוחדת יש להפנות אל מוסדות תרבות ואומנות ערביים בישראל הפועלים למעשה "כנגד כל הסיכויים" וסובלים מהפליה ומהזנחה תקציבית ממשלתית והעדר תשתיות (כגון אולמות ראויים, סטודיו ליצירה וכיו"ב) המגבילות את האפשרות לטפח מצוינות תרבותית ואומנותית.

מרבית המוסדות תלויים באופן מוחלט בתקצוב מוניציפלי (הנגזר מהזמנת מיזמים או פרויקטים) ורובם אינם נתמכים במימון פילנתרופי כלל. בהקשר זה נדרש מהלך אסטרטגי של בניית יכולות (capacity) – התמקצעות ניהולית, פיתוח נגישות לפילנתרופיה ומומחיות בגיוס משאבים לרבות באמצעים דיגיטליים (Crowdfunding), יצירת תשתית דיגטלית ובמות דיגטליות. כל זאת, על מנת לאפשר תמיכה ועידוד היצירה בקרב אומנים ויוצרים ערבים וטיפוח היצירה הערבית-ישראלית, והרחבת החשיפה שלה בציבור הערבי, היהודי והבינ"ל.

3. קידום מדיניות

רבים מבין המרואיינים/ות ציינו, בין במפורש ובין במשתמע את פוטנציאל כוחה של הפילנתרופיה לסייע למוסדות ולאומנים/ות לקדם מדיניות ציבורית מאפשרת, מעודדת ותומכת ביצירה, בטיפוחה ובהצגתה. העניין הועלה בהקשרים שונים:

◀ **תקצוב ציבורי** – קידום הרחבת בסיס התקציב (לסף מינימום של 1% מתקציב המדינה), התאמת קריטריוני התקציב בנסיבות מסוימות, אימוץ "שכר אומנים" בין רכיבי התקצוב וקידום מודלים של רווחה תקציבית (בדומה למדינות מסוימות באירופה).

◀ **תקצוב מוניציפלי** – קידום הפניית תקציבים ומשאבי כוח אדם מקצועיים ברשויות המקומיות לפיתוח תשתיות, פרויקטים ומיזמים בתחום התרבות והאומנות ופיתוח תחושת קהילה סביב מיזמי תרבות ואומנות אך תוך מתן דגש להכשרה והשכלה ואיתור ועידוד מצוינות.

◀ **הבטי מיסוי** – הסדרת היבטי מיסוי שונים כגון הקלות במע"מ, והטבות מס אחרות בתרומת עבודות אומנות.

◀ **מניעת פוליטיזציה, השתקה וצנזורה** – הבעת עמדה ברורה להגנה על חופש היצירה וחופש הביטוי האומנותי.

מחשבות ראשונות על "מה עושים עכשיו"?

אני משערת שבעיקרי הדברים לעיל אין חדש תחת השמש. לכל היותר יש בהם כדי להאיר מחדש עניינים ידועים ומוכרים. ובכל זאת, נדמה כי טמונות כאן הזדמנויות לעשייה פילנתרופית משמעותית, כזו ש"מזיזה את המחט" וזאת, בשני אפיקים שונים:

1. **ברמת התורם/ת, הקרן האינדיבידואלית או בצומת של גיוס כספים בניהול אגודת ידדים** – ייתכן כי נדרשת כאן רפלקציה אישית. שאלות כגון, האם אנו פועלים/ות לתמוך ולקדם את ההתמודדות עם הסוגיות שעלו לעיל? האם אנו עושים זאת ביעילות ובאפקטיביות? ואם לא, האם נהיה נכונים לאמץ טקטיקות, לפתח Best practices, להטמיעם וליישם בליבת הפעילות הפילנתרופית שלנו בתחום?

פורום פילנתרופיה – תרבות ואומנות עשוי להיות המסגרת ללמידה משותפת שעוד נדרשת, כדי לקדם באופן עצמאי אך מוסכם ומקובל על הכל, את ההיבטים השונים המוזכרים, ולשיתוף ב"Best practices".

2. **ברמת הקולקטיב** – עשויה להיווצר הזדמנויות להתנעת קמפיין שיאפשר גם למשוך לתחום תורמים/ות וקרנות חדשים ונוספים.

רשימת מרואיינים/ות:

סעיד אבו שאקרה, גלריית אום אל פאחם
דינה אלדור, מנכ"לית להקת המחול בת שבע
עדי אנגלמן, עמותת מרסל לקידום אמנות ותרבות
דוריס ארקין, תומכת אומנות
אצ'ה בר, מנכ"ל הצוללת הצהובה
טלי גוטליב, מנכ"לית קרן התזמורת הפילהרמונית
הדס גולדמן זיו תנועת תרבות
עדי גורה, גלריה ברוורמן
אלה גרא, תומכת אומנות
צח גרניט, מנכ"ל האופרה הישראלית
ספי הנדלר, ראש החוג לתולדות האומנות ומנהל הגלריה האוניברסיטאית לאומנות על שם גניה שרייבר ויד מישל קיקואין, אוניברסיטת
תל אביב
טניה כהן עוזיאל, מוזיאון תל אביב לאומנות
סאמר מועלם, מנהל פרום עמותות תרבות ערביות
אבי סבג, מוסררה
שרה סלע, תומכת אומנות
עידית עמיחי, בית לאומנות ישראלית

הצעות עיון וקריאה נוספים:

צעדי סיוע ממוקדים עבור סקטור הספורט והתרבות, סקירה בינלאומית, משרד האוצר, אגף הכלכלן הראשי, מאי 2020 (מצורף).
תרבות בירושלים ללא גבולות, Artists Relief Fund (מצורף).
ArtTactic_Covid-19_Expert Guide, פרקי מענים למשבר עמ' 52-63 (מצורף, באדיבות עדנה פסט).
CANVAS press release 18 May 2020 (מצורף).
[הודעה בדבר מענקי קרן משפחת נכט.](#)

